

# טורקיה ואיראן: מטוטלת היחסים של שתי מעצמות אזוריות

## גליה לינדנשטראוס

יחסי טורקיה-איראן נעים בעשור האחרון בתוך מנעד מתוחם, שבו למרות התחרות האזורית ביניהן יחסיהן לא מידרדרים למשברים עמוקים. לעומת זאת, גם כאשר יש להן אינטרסים משותפים הן מתקשות להגיע לשיתוף פעולה אסטרטגי הדוק.

### מבוא

בעשור האחרון – למרות התבטאויות עוינות מעת לעת, מצד אחד, וביקורים רמי דרגה מהצד האחר – יש למעשה מעט התרחשויות מפתיעות ביחסי טורקיה-איראן. ובמילותיו של סגן המנהל של המרכז ללימודי איראן באנקרה, ד"ר האקי אויגור: "מערכת היחסים בין טורקיה לאיראן יכולה להיחשב אחת ממערכות היחסים העקביות והצפויות ביותר מבין מערכות היחסים במזרח התיכון".<sup>1</sup>

במקביל, אחד המאפיינים היציבים של המערכת האזורית במזרח התיכון מאז הסתיימה מלחמת העולם השנייה הוא היותה רב-קוטבית, כלומר ללא מעצמה אחת או שתיים דומיננטיות אלא עם כמה מעצמות אזוריות. במערכת הנוכחית ניתן לזהות חמש מעצמות אזוריות: איראן, טורקיה, מצרים, ישראל וערב הסעודית. מה שמאפיין מערכת מהסוג הזה הוא הדינמיקה הפנימית שלה: כשאחד הגורמים בה מתחזק יתר על המידה, פועלים הגורמים האחרים כדי לרסן את התחזקותו. כך, למשל, ההתחזקות של איראן בשנים האחרונות עודדה את ישראל, את ערב הסעודית ואת מצרים להדק את הקשרים ביניהן, וההתפתחות הזאת עודדה את איראן להתקרב אל טורקיה. אמנם היו גם ניסיונות של ערב הסעודית להתקרב אל טורקיה, אך אלה נתקלו בקשיים בגלל שלוש סיבות עיקריות: המשבר ביחסים בין טורקיה למצרים, הקרבה האידיאולוגית של מפלגת השלטון בטורקיה, מפלגת הצדק והפיתוח, לתנועת האחים המוסלמים והיחסים החמים בין טורקיה לקטאר.

ההתפתחויות בעקבות ההתערבות של רוסיה במלחמת האזרחים בסוריה והעובדה שהן איראן והן טורקיה חששו מהצעדים שנקטו הכורדים בצפון עיראק לקראת הכרזה על עצמאות תרמו אף הן להתחממות היחסים בין איראן לטורקיה. אולם במקביל שורר מתח ביחסי איראן-טורקיה בגלל השאיפות הסותרות שלהן: איראן חוששת מהכוונות הניאו-עות'מאניות של טורקיה ומניסיונותיה להגביר את השפעתה במזרח התיכון, ואילו טורקיה חוששת משאיפותיה של איראן להנהגה אזורית. במאמר הזה נסקרות הסוגיות המרכזיות ביחסי טורקיה-איראן ומוסברים האינטרסים של אנקרה שמביאים אותה להתקרב אל איראן. הסוגיות שנידונות הן שאיפות הכורדים לעצמאות, עתידה של עיראק, תוכנית הגרעין של איראן, עתיד סוריה, היחסים עם קטאר ועם מדינות המפרץ האחרות, ישראל וסוגיית עזה ויחסי המסחר והאנרגיה.

### **המאמץ למנוע הקמתה של מדינה כורדית עצמאית בצפון עיראק**

טורקיה ואיראן היו שותפות במהלך השנים למאמץ למנוע מהכורדים להתקדם לקראת עצמאות והביעו התנגדות נחרצת לקיומו של משאל העם על הקמתה של מדינה כורדית עצמאית בחבל הכורדי שבצפון עיראק ובאזורים השנויים במחלוקת (שטחים שבנוגע אליהם יש לכורדים תביעות ושעליהם השתלטו במהלך מלחמתם בארגון המדינה האסלאמית). ההתנגדות למשאל העם, שהתקיים ב-25 בספטמבר 2017, נבעה, בין היתר, מחששן של טורקיה ושל איראן שעצמאות כורדית בעיראק תשמש השראה לכורדים בשטחיהן לדרוש אף הם עצמאות. במהלך השנים ניצלו איראן וטורקיה את הפיצול בקרב הכורדים, וכל אחת מהן השקיעה בפיתוח יחסים עם אחת הסייעות הכורדיות בצפון עיראק: טורקיה קשרה מערכת יחסים הדוקה עם המפלגה הדמוקרטית הכורדית (KDP) בראשות מסעוד ברזאני, ואילו איראן קשרה יחסים קרובים עם האיחוד הפטריוטי של כורדיסטן (PUK), שבה דומיננטית משפחת טאלבאני (ראש המשפחה, ג'לאל טאלבאני, מת ב-3 באוקטובר 2017).

העובדה שאיראן וטורקיה תומכות בגורמים מתחרים בזירה הפנים-כורדית משפיעה על היחסים ביניהן, אך גם תורמת לריסון מסוים של הכורדים: בעבר – עד ספטמבר 2017 – הצליחה התחרות הזאת למנוע ניסיונות של הכורדים לקיים משאל עם. אומנם בשנים האחרונות הייתה זו אנקרה שקידמה משמעותית את הממשל הכורדי בצפון עיראק בכך שאיפשרה לו לייצא נפט מהחבל באופן שעוקף את בגדאד, אך לפי ההערכות, גם רבע מהסחר של איראן עם עיראק הוא עם החבל הכורדי.<sup>2</sup>

טהראן, אנקרה ובגדאד הגיבו במתואם ובחריפות רבה על משאל העם שקיימו הכורדים. בין היתר הושעו הטיסות הבינלאומיות לחבל הכורדי בצפון עיראק, וצבאות טורקיה ואיראן פתחו בתמרונים צבאיים על הגבול עם כורדיסטן העיראקית יחד עם כוחות של צבא עיראק. ללא הצגת עמדה אחידה כזאת ספק אם הכורדים היו נסוגים

ב-17 באוקטובר ללא קרב מכירכוכ ומכמה אזורים נוספים שהשליטה בהם הייתה שנויה במחלוקת בין הכורדים לבין ממשלת עיראק.<sup>3</sup> אנקרה אף מעוניינת בשיתוף פעולה טקטי ומודיעיני עם טהראן נגד המחותרת הכורדית, ה-PKK, ונגד השלוחה האיראנית שלה, מפלגת החיים החופשיים של כורדיסטן (PJAK).<sup>4</sup> עם זאת, סוגיית המחותרת הכורדית ניצבת במקום גבוה מאוד בסדר היום הביטחוני של טורקיה, ולעומת זאת היא בסדר עדיפות נמוך יותר אצל האיראנים. משום כך, כאשר הצהירו הטורקים על כך ששתי המדינות עומדות לצאת במבצע צבאי משותף נגד המחותרת הכורדית, מיהרה טהראן להכחיש זאת.<sup>5</sup>

### **הוויכוח על עתידה של עיראק**

בעוד שלאיראן ולטורקיה השקפה דומה בנוגע לצורך להגביל את שאיפות העצמאות של הכורדים בעיראק, הרי הן חלוקות ביניהן בנוגע לעתידה של עיראק בכללותה. איראן הייתה רוצה להמשיך לראות עיראק חלשה שנתונה להשפעתה, ושאת הטון בהנהגתה נותנים השיעים; טורקיה הייתה רוצה לראות שלטון קואליציוני רחב ככל האפשר שבו יש השפעה גם למיעוט הסוני.<sup>6</sup>

ההשפעה הגוברת של איראן על בגדאד – במיוחד מאז נסיגת הכוחות האמריקאיים מעיראק ב-2011 – והתחזקות המיליציות השיעיות שם מעוררות דאגה באנקרה. כך, למשל, בפברואר 2017 האשים נשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, את איראן ב"לאומיות פרסית" ובניסיון לפצל את עיראק ואת סוריה.<sup>7</sup> באוקטובר 2016 השמיע ראש ממשלת עיראק, חיידר אל-עבאדי, התנגדות חריפה להמשך הנוכחות הצבאית של טורקיה בצפון המדינה (כ-2,000 חיילים), וארדואן אמר לו בתגובה: "דע את מקומך!"<sup>8</sup> לטענת הטורקים, כוחותיהם נמצאים בצפון עיראק בעקבות הזמנה של הממשל הכורדי האזורי כדי לאמן את כוחות הפשמרגה, ואין דחיפות להוציאם. על אף ההתקרבות בין אנקרה לבגדאד בסוגיית משאל העם על עצמאות הכורדים, לא ריככה בגדאד את עמדתה שיש להוציא את הכוחות הטורקיים<sup>9</sup> – מה שמגדיל את הסיכון שהמתחיוות ביחסי אנקרה-בגדאד יחזרו להשפיע בעתיד גם על יחסי טהראן-אנקרה.

### **תוכנית הגרעין של איראן**

הסנקציות הבינלאומיות שהוטלו על איראן בעקבות תוכנית הגרעין שלה כללו, בין היתר, איסור לעשות עסקאות עם מערכת הבנקאות שלה. אחת הדרכים שבאמצעותה עקפה טהראן את הסנקציות האלה הייתה קיום עסקאות עם טורקיה שבהן קיבלה זהב תמורת אנרגיה (נפט וגז). טורקיה סייעה לאיראן לעקוף את הסנקציות משום שלטענתה אלה פגעו קשות גם בכלכלתה שלה ולא רק בכלכלת איראן. מהסיבה הזאת היא העלתה ב-2010 – יחד עם ברזיל – תוכנית שאמורה הייתה למנוע את החרפת

הסנקציות הבינלאומיות על איראן. אולם התוכנית לא זכתה לתמיכת הנושאות ונותנות עם איראן, והיא ירדה מהפרק.<sup>10</sup>

עסקאות של "זהב תמורת אנרגיה", שנטען כי גובשו באמצעות מתווכים ששיחדו, בין היתר, שרים בממשלת טורקיה, הן נושא שעדיין לא ירד מסדר היום ביחסי טורקיה-איראן, בין היתר לאור החשש שממשל טראמפ יפעל לחידוש הסנקציות הבינלאומיות נגד איראן, והיא שוב תזדקק לסיועה של טורקיה. וישנה עוד סיבה שבגללה הנושא הזה צפוי שלא לרדת מסדר היום: משפטו של מהמט הקאן אטילה שנפתח בארצות הברית בתחילת דצמבר 2017. אטילה הוא הסמנכ"ל של האלק בנק (ששייך לממשלת טורקיה). במהלך המשפט הציג רזה זאראב, איש עסקים בעל שלוש אזרחויות (של איראן, של טורקיה ושל אזרבייג'ן), במסגרת היותו עד מדינה, עדויות מרשיעות נוספות בנוגע לאופן שבו סייעה טורקיה לאיראן לעקוף את הסנקציות הבינלאומיות עליה ובנוגע להיקף השוחד שקיבלו בתמורה בכירים בטורקיה.<sup>11</sup> לאור הרשעתו של אטילה, צפויים כמה מהבנקים הטורקיים לספוג קנסות כבדים.

אף שטורקיה סייעה לאיראן להתגבר על הסנקציות שהוטלו עליה, היא אינה מעוניינת שטהראן תשיג יכולת גרעינית. ניתן להעריך שמאמציה של טורקיה לפתח אמצעי לחימה מתקדמים, ובהם טילים ארוכי טווח, נובעים, בין היתר, ממרוץ החימוש האזורי ובמיוחד ממאמציה של איראן בתחום הייצור העצמי של טילים בליסטיים.<sup>12</sup> שאלה חשובה בהקשר הזה היא כיצד תגיב טורקיה אם איראן תכריז בגלוי על יכולת גרעינית צבאית, והאם תלך בעקבותיה. לכאורה, מצבה של טורקיה – בשל היותה חלק מנאט"ו – טוב בהקשר הזה מאשר מצבה של ערב הסעודית. עם זאת, לאור מצב היחסים הרעוע של טורקיה עם בעלות בריתה בנאט"ו, כמו גם החשדות המסורתיים שלה שברגע האמת נאט"ו לא תבוא לעזרתה, עשויה גם אנקרה ליזום תוכנית גרעינית צבאית משלה.

### המאבק על סוריה

מלחמת האזרחים בסוריה גרמה למתיחות רבה ביחסי טורקיה-איראן, שכן האיראנים התייצבו מאחורי הנשיא בשאר אל-אסד והושיטו לו סיוע צבאי רב כדי למנוע את נפילתו, ואילו טורקיה דרשה בתקיפות רבה את סילוקו מהשלטון בכל הסדר עתידי במדינה. בקריאה להפיל את אסד ראו בטהראן חלק ממדיניות ניאור-עות'מאנית שמטרתה להחזיר לשליטת טורקיה אזורים שהיו בעבר חלק מהאימפריה העות'מאנית.<sup>13</sup> טורקיה תמכה בארגונים סוניים קיצוניים ואף איפשרה לארגון המדינה האסלאמית להשתמש בשטחה לצרכים לוגיסטיים, שכן בעיניה כל האמצעים היו כשרים כדי להפיל את אסד. אולם משהחל ארגון המדינה האסלאמית לעשות פיגועים בתוך

טורקיה, הגבירה אנקרה את הפיקוח על גבול טורקיה-סוריה, ובכך סייעה לקואליציה הבינלאומית לשלול מהארגון את נכסיו הטריטוריאליים ולהביס אותו.

לאחר שטהראן הצליחה – בשיתוף פעולה עם מוסקבה – לבסס מחדש את שלטונו של אסד על חלקים נרחבים מסוריה, ובעקבות התחזקות הכורדים בצפון סוריה, נאלצה אנקרה לחשוב מחדש על המדיניות שלה.<sup>14</sup> טורקיה זקוקה לשיתוף הפעולה עם איראן ועם רוסיה כדי למנוע מהכורדים הסורים להתקדם לקראת עצמאות. בשל הדומיננטיות של רוסיה במרחב האווירי בצפון סוריה הרי ללא הסכמת מוסקבה לא יכולה הייתה אנקרה להתערב צבאית בסוריה באוגוסט 2016 כדי למנוע מהכורדים לאחד את שלושת הקנטונים שלהם בצפון סוריה.

אנקרה אינה רוצה שתקום בצפון סוריה אוטונומיה כורדית כפי שקמה בצפון עיראק. במיוחד מוטרדים הטורקים מכך שהארגון הכורדי הדומיננטי בצפון סוריה הוא מפלגת האיחוד הדמוקרטי (PYD) שהיא שלוחה של המחתרת הכורדית (PKK). מבחינת טהראן התמונה מורכבת מעט יותר. אומנם גם האיראנים מוטרדים מהמחתרת הכורדית ומהאפשרות שהכורדים באיראן ידרשו עצמאות, אבל באיראן יש גם מי שרואים בכורדים שותפים פוטנציאליים ליצירת המסדרון האיראני מטהראן ועד לים התיכון.<sup>15</sup> יתר על כן, במהלך מלחמת האזרחים בסוריה היה מעין הסכם אי-לוחמה בלתי רשמי בין הכורדים לבין משטר אסד, שלפיו המשטר לא התנגד להתחזקות הכורדים בצפון סוריה, ואילו הכורדים לא רק נמנעו מלתקוף את כוחותיו של אסד, אלא מדי פעם אף שיתפו איתו פעולה במישור הטקטי. מערכת היחסים הזאת השפיעה גם על יחסה של איראן למפלגת האיחוד הדמוקרטי. בעקבות ההצלחה האיראנית-רוסית להשאיר את אסד בשלטון מעדיפה טורקיה להיות חלק מתהליך ההסדרה בסוריה כדי להשפיע עליו באופן שיתאם את האינטרסים שלה.

### **קטאר ומדינות המפרץ האחרות**

המשבר במפרץ הפרסי, שבמסגרתו ניתקו ערב הסעודית, איחוד האמירויות, בחריין ומצרים את יחסיהן עם קטאר ביוני 2017 יצר כר פורה להתקרבות בין איראן לטורקיה. טורקיה, שחתמה ב-2014 על הסכם עם קטאר להקמת בסיס צבאי במדינה, החישה בעקבות המשבר את צעדיה למימוש. נוסף על כך החלו טורקיה ואיראן להעביר סחורות לקטאר ובכך סייעו לה לעקוף את החרם הכלכלי שהוטל עליה.

מיד לאחר שערב הסעודית ניתקה את יחסיה עם קטאר והטילה עליה חרם, בתחילת יוני 2017, היא העבירה לה רשימת דרישות שמילויין היה תנאי להחזרת היחסים ביניהן לקדמותם. אחת הדרישות ברשימה הזאת הייתה הוצאת הכוחות הטורקיים מהמדינה.<sup>16</sup> חודש לאחר מכן, ביולי 2017, הגישה ערב הסעודית לקטאר רשימה חדשה של דרישות, שבה כבר לא היה זכר לתביעה להוציא את הכוחות הטורקיים מהמדינה.<sup>17</sup>

הבסיס שבנו הטורקים בקטאר מיועד לאכלס כ-5,000 חיילים, אך בינתיים מאיישים אותו כ-100 חיילים בלבד.<sup>18</sup> בעבר נטען שהתוכניות של טורקיה לבנות בסיס בקטאר מכוונת גם נגד איראן,<sup>19</sup> אך במשבר הנוכחי מחזקת הנוכחות הזאת של טורקיה את קטאר דווקא אל מול ערב הסעודית והגוש שבהובלתה – מה שמשרת את האינטרסים של איראן בטווח הקצר. עם זאת יש לזכור שהברית בין טורקיה לקטאר נשענת גם על בסיס אידיאולוגי – התמיכה בתנועת האחים המוסלמים – מה שהופך אותה לציר מתחרה לציר בהובלת איראן ולציר בהובלת ערב הסעודית.

הרחקתה של טורקיה מערב הסעודית היא אינטרס מובהק של איראן. ריאד השקיעה מאמצים לא מבוטלים בניסיון למשוך אליה את אנקרה והשתמשה לשם כך, בין היתר, בעוצמתה הכלכלית. טורקיה זקוקה להשקעות סעודיות בכלכלתה כדי שיהיו תחליף לירידה החדה בהשקעות הזרות בתחומה – בין היתר בעקבות השלכותיו של ניסיון ההפיכה הכושל ביולי 2016.<sup>20</sup> למרות זאת, ארדואן אינו ממהר להתקרב לערב הסעודית ולבעלות בריתה במפרץ שכן הוא התרשם מהמהירות שבה התייצבה איראן לצידו לאחר ניסיון ההפיכה הכושל. לעומת זאת הוא האשים במרומז את איחוד האמירויות בכך ש"אנחנו יודעים טוב מאוד מי שמח במפרץ כשניסיון ההפיכה התרחש בטורקיה..."<sup>21</sup> באופן כללי קיים חשש באנקרה שאם השלטון בקטאר ייפול, אחת התוצאות של ההתפתחות הזאת תהיה הגברת הלחץ שמפעילות מדינות המפרץ על אנקרה. ההערכה הזאת מרחיקה את טורקיה מהעמדה של מתווך הוגן במשבר לעבר תמיכה נחרצת בקטאר.

### ישראל וסוגיית עזה

הידרדרות היחסים בין טורקיה לישראל מאז 2008, ובמיוחד העמדות התקיפות שהשמיעו ארדואן ופוליטיקאים טורקים אחרים נגד מדיניות ישראל כלפי עזה, תאמו את האינטרס של איראן להחליש את ישראל ולחזק את חמאס. כך, למשל, המשבר בסוגיית עזה שירת את איראן בכך שהביא, בין היתר, להפסקת האימונים של חיל האוויר הישראלי בשטח האווירי של טורקיה. אולם לעמדה המיליטנטית של טורקיה כלפי ישראל גם היה מחיר מבחינת איראן: היא הפכה את טורקיה לנושאת דגל ההתנגדות לישראל, ועד מהרה התפתחה תחרות בין טורקיה לאיראן בנוגע לשאלה מי תהיה הפטרון מספר אחת של חמאס. יש לציין שב-2010 וב-2011 נבחר ארדואן למנהיג העולמי הכי מוערך בסקר מקיף בקרב נשאלים ערבים, והוא עקף את מנהיג חזבאללה, חסן נסראללה, ואת נשיא איראן דאז, מחמוד אחמדינז'אד.<sup>22</sup>

לאור ההיסטוריה של היחסים הקרובים בין ישראל לטורקיה בשנות ה-90 של המאה הקודמת – יחסים ששירתו את ישראל גם נגד איראן (בין היתר, כאמור, באימונים של חיל האוויר הישראלי בשטח טורקיה וכן – כפי שעולה מדיווחים בתקשורת –

באיסוף מודיעין)<sup>23</sup> היה מקום לחששה של טהראן מפני הסכם הנורמליזציה שעליו חתמו ישראל וטורקיה ביוני 2016. ההסכם הזה, שהביא להחזרת השגרירים לאנקרה ולתל-אביב, ושאליו דחפה וושינגטון מאז תקרית המרמרה ב-2010, תאם את האינטרס של האמריקאים להביא לשיפור ביחסים בין ישראל לטורקיה – סיבה נוספת לאי-שביעות רצונה של איראן.

אולם עד מהרה חזר ארדואן להשמיע הצהרות בוטות נגד ישראל. הוא עשה זאת במהלך משבר המגנומטרים בהר הבית ביולי 2017,<sup>24</sup> לאחר משאל העם בכורדיסטן בספטמבר 2017, שבו ראה ארדואן מזימה שבה מעורב המוסד הישראלי,<sup>25</sup> ובעקבות הצהרתו של הנשיא טראמפ בדצמבר 2017 כי ארה"ב מכירה בהיות ירושלים בירת ישראל. בנסיבות האלה ברור שהסכם הנורמליזציה בין ישראל לטורקיה מאוד פגיע, ושחוסר האמון בין שתי המדינות יקשה עליהן לשתף פעולה באופן שיהיה איום משמעותי על איראן.

### **יחסי המסחר והאנרגיה**

על אף הצהרות חוזרות ונשנות בנוגע לשאיפתן של שתי המדינות להגדיל את היקף הסחר ביניהן ל-30 מיליארד דולר ועל אף הסכם סחר בתנאים מועדפים שנכנס לתוקף בינואר 2015,<sup>26</sup> הסתכם הסחר ביניהן ב-2016 ב-10 מיליארד דולר.<sup>27</sup> זאת לאחר שב-2012 כבר הגיע הסחר ההדדי ל-22 מיליארד דולר – בעיקר הודות לעסקאות "זהב תמורת אנרגיה". בביקורו של ארדואן בטהראן ב-4 באוקטובר 2017 הסכימו שני הצדדים על סחר במטבעות המקומיים.<sup>28</sup> יש גם לציין שלאחר שנים שבהן נרשם גירעון לרעת טורקיה במסחר עם איראן, ב-2016, לראשונה, נטה מאזן הסחר לטובתה, מה שיכול להצביע על מגמה חיובית עתידית לשביעות רצונה של אנקרה.

טורקיה היא יבואנית אנרגיה משמעותית מאיראן. בשבעת החודשים הראשונים של 2017 סיפקה איראן לטורקיה יותר מ-50% מתצרוכת הנפט שלה ובכך הדיחה את עיראק מהתפקיד של ספקית הנפט העיקרית של טורקיה.<sup>29</sup> נוסף על כך, איראן היא ספקית הגז הטבעי השנייה בחשיבותה של טורקיה<sup>30</sup> ומתכננת להגדיל את הכמויות שהיא מייצאת אליה. יש לציין שטהראן מכבדת את פסק הבוררות בין המדינות שקבע פיצוי של 1.9 מיליארד דולר לאנקרה על גביית מחיר גז גבוה מדי בשנים 2011-2015, ובאמצעות הספקת גז כבר שילמה 40% מהסכום שנקבע בבוררות.<sup>31</sup>

### **סיכום**

לאיראן ולטורקיה – בהיותן מעצמות אזוריות – יש תפקיד משמעותי במזרח התיכון. שתיהן אף קוראות כיום תיגר על היבטים מסוימים של הסדר הבינלאומי, בין היתר על המשקל המוגבל של העולם המוסלמי במוסדות הבינלאומיים המרכזיים, ויש

להן יחסים מורכבים עם המעצמות. איראן – אך במידה לא מבוטלת גם טורקיה של היום – רואה בארצות הברית גורם שפעולותיו מסכנות את המשטר הקיים שכן להערכתה האמריקאים חותרים להחליפו. בעוד שבעבר הייתה טורקיה חשודה בעיני טהראן בשל המדיניות הפרו-מערבית שלה,<sup>32</sup> הרי כיום היא אינה מסתירה את שביעות הרצון שלה מהעמדות האנטי-אמריקאיות והאנטי-ישראליות של אנקרה. עם זאת, לשיתוף הפעולה בין טורקיה לאיראן יש מגבלות הנובעות מהחתימה של כל אחת מהן לעמדה דומיננטית יותר באזור.

אחד הגורמים התורמים ליציבותן של מערכות אזוריות רב-קוטביות הוא העובדה שכל אחד מהגורמים יכול באופן תיאורטי לשתף פעולה עם גורם אחר במערכת.<sup>33</sup> לעומת זאת, במערכת הרב-קוטבית האזורית במזרח התיכון של היום הן איראן וישראל והן איראן וערב הסעודית רואות את המציאות כמשחק סכום אפס ולא ישתפו ביניהן פעולה. לעת עתה גם אין פתרון למשבר ביחסים בין טורקיה למצרים, ולא נראה שהן יצליחו בעתיד הקרוב לשתף פעולה ביניהן. משום כך, ולאור המשבר עם קטאר, נראה שתימשך ההתקרבות בין טורקיה לאיראן. הדבר יכול ליצור מצב מסוכן שבו המערכת הרב-קוטבית האזורית מאבדת מגמישותה והופכת למערכת דו-קוטבית של גושים: איראן וטורקיה מהצד האחד וערב הסעודית, מצרים וישראל מהצד האחר.

## הערות

1. Hakki Uygur, *A New Era in Turkish-Iranian Relations*, Al-Sharq Forum, Istanbul, 2017, p. 5.
2. Ahmad Majidyar, "Kurdish Vote Brings Iran, Turkey Closer as Erdogan Visits Tehran," Middle East Institute, 4 October 2017, <https://goo.gl/be7J8d>
3. Fazel Hawramy, "How Iran helped Baghdad seize back Kirkuk," Al-Monitor, 17 October 2017, <https://goo.gl/QmYRLQ>
4. Mertin Gurcan, "Turkey, Iran could unite to overcome their Kurdish worries," Al-Monitor, 10 October 2017, <https://goo.gl/FbfMQN>
5. "Iran Denies Joint Operation Against Kurds With Turkey," Radio Free Europe, 22 August 2017, <https://goo.gl/J7Cx6d>
6. יואל גוז'נסקי וגליה לינדנשטראוס, "טורקיה ואיראן – לא בהכרח שותפות אידיאליות", **עדכן אסטרטגי**, כרך 14, גיליון 1, אפריל 2011, עמ' 86, <https://goo.gl/U1pL3P>
7. Fehim Tastekin, "Is Iran-Turkey tension intentional?" Al-Monitor, 24 February 2017, <https://goo.gl/sntXW5>
8. Tulay Karadeniz, "Turkey says its troops to stay in Iraq until Islamic State cleared from Mosul," Reuters, 12 October 2016, <https://goo.gl/aGDUKx>
9. Ayla Jean Yackley, "Turkey pledges to back Baghdad against Kurds," Al-Monitor, 17 October 2017, <https://goo.gl/ja2FzX>
10. Alexei Barrionuevo and Sebnem Arsu, "Brazil and Turkey Near Nuclear Deal With Iran," *New York Times*, 16 May 2010, <https://goo.gl/LLli>
11. Patrick Kingsley and Benjamin Weiser, "Why a New York Court Case Has Rattled Turkey's President," *New York Times*, 14 October 2017, <https://goo.gl/4XidxV>



- Burak Bekdil, "Turkey: A Sunni Iran in the Making?" BESA Center Perspectives Paper, .12  
22 March 2017, <https://goo.gl/9PjKhE>
- Shahram Akbarzadeh and James Barry, "Iran and Turkey: not quite enemies but less than .13  
friends," *Third World Quarterly*, Vol. 38, Issue 4, 2017, p. 989, <https://goo.gl/TshAUj>
- סימה שיין וגליה לינדנשטראוס, "ההתקרבות ביחסי איראן-טורקיה: השלכות אזוריות ומשמעויות .14  
לישראל", **מבט על**, גיליון 974, 24 בספטמבר 2017, <https://goo.gl/MfWLYY>
- Fabrice Balanche, "Rojava Seeks to Break Out in Syria," The Washington Institute, *Policy* .15  
*Analysis*, 12 April 2017, <https://goo.gl/yFtCwW>
- Patrick Wintour, "Qatar given 10 days to meet 13 sweeping demands by Saudi Arabia," .16  
*Guardian*, 23 June 2017, <https://goo.gl/22ciDy>
- Rick Gladstone, "Countries That Broke Ties with Qatar Indicate Some Flexibility on .17  
Demands," *New York Times*, 18 July 2017, <https://goo.gl/C4Cfaf>
- Muddassar Quamar, "Turkey's Military Base In Qatar: A Step Towards Gaining 'Strategic .18  
Depth' In Middle East – Analysis," *Eurasiareview*, 29 September 2017, <https://goo.gl/YHbXvt>
- Svante Cornell, "Engulfed in the Gulf: Erdogan and the Qatar Crisis," *Turkey Analyst*, 29 .19  
June 2017.
- Mehmet Cetingulec, "Where has Turkey's foreign direct investment gone?" Al-Monitor, .20  
13 October 2016, <https://goo.gl/egUZTM>
- Saeid Jafari, "Saudi-led Qatar blockade brings Iran, Turkey together," Al-Monitor, 3 July .21  
2017, <https://goo.gl/zacvpR>
- Shibley Telhami, "Annual Arab Public Opinion Survey," Slide 48, Brookings Website, .22  
<https://goo.gl/XDcFGD>
- Alan Makovsky, "Turkish-Iranian Tension: A New Regional Flashpoint?" The Washington .23  
Institute, *Policy Watch* number 404, 9 August 1999, <https://goo.gl/ZNgqdW>
- "Turkey says Israeli is on dangerous path in row over al-Aqsa mosque," *Hurriyet Daily* .24  
*News*, 25 July 2017, <https://goo.gl/eh21Fj>
- "Erdogan: Israeli Mossad Involved in Kurdish Referendum; Hezbollah: It's a U.S.-Israeli .25  
Plot," *Haaretz*, 1 October 2017, <https://goo.gl/DVoQ1x>
- "Iran and Turkey to finalize preferential trade agreement," *Daily Sabah*, 1 January 2015, .26  
<https://goo.gl/PGfXHE>
- Mehmet Cetingulec, "How Turkey-Iran trade collapsed in two years," Al-Monitor, 10 March .27  
2017, <https://goo.gl/jrhmYV>
- "Turkey, Iran to use national currencies in bilateral trade, bolster economic ties," *Daily* .28  
*Sabah*, 4 October 2017, <https://goo.gl/naqGoA>
- "Iran becomes Turkey's biggest crude oil exporter, signals more gas sales," *Hurriyet Daily* .29  
*News*, 4 October 2017, <https://goo.gl/8KrGJb>
- "Turkey's natural gas imports down by 4.5 pct in 2016," *Daily Sabah*, 26 February 2017, .30  
<https://goo.gl/gXgqDt>
- "Iran pays Turkey part of \$1.9 billion debt with natural gas supplies," *Daily Sabah*, 14 June .31  
2017, <https://goo.gl/YsrBZL>
- Suleyman Elik, *Iran-Turkey Relations 1979-2011: Conceptualising the Dynamics of Politics,* .32  
*Religion and Security in Middle Power States*, Routledge, London, 2012, p. 1.
- Karl W. Deutsch and J. David Singer, "Multipolar Power Systems and International Stability," .33  
*World Politics*, Vol. 16, Issue 3, April 1964, p. 403, <https://goo.gl/um69kj>